

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КОВБАНЮК МАР'ЯНА ІВАНІВНА

УДК 81-115: 81'37: 811.161.2 + 811.133.1

**СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА СТРУКТУРА РЕЧЕННЯ
З ВТОРИННИМ ПРЕДИКАТОМ
(НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО ДІЄПРИСЛІВНИКА ТА
ФРАНЦУЗЬКОГО ГЕРУНДІЯ)**

Спеціальність 10.02.17 – порівняльно-історичне
і типологічне мовознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі загального і германського мовознавства ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор,
академік НАПН України
Кононенко Віталій Іванович,
завідувач кафедри загального і германського
мовознавства ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника».

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук,
старший науковий співробітник
Пономаренко Володимир Панасович,
завідувач відділу романських, германських і
балтійських мов Інституту мовознавства
ім. О. О. Потебні НАН України;

кандидат філологічних наук, доцент
Стецько Ярина Тарасівна,
доцент кафедри французької філології
Львівського національного університету
імені Івана Франка.

Захист відбудеться 28 квітня 2015 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.136.02 в Міжнародному гуманітарному університеті за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 33, ауд. 302.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Міжнародного гуманітарного університету за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 33.

Автореферат розіслано 27 березня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Михайлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

Зміна наукової парадигми, що характеризується поступовим переходом від формально-граматичних концепцій до семантичних, комунікативних та функціонально-прагматичних теорій, визначила мовний знак як компонент комунікативного рівня реченнєвої структури. З огляду на семантико-синтаксичну структуру речення визначається первинний та вторинний предикати, співвідношення яких моделює мікроситуація. Семантичні трансформації вторинних предикатів відображають прихований надпредикат, що вказує на складну структуру простого неелементарного речення та його поліпредикативність.

Вторинна предикація пов'язана з вербоцентричною теорією, проблематика якої відображена у працях В. Г. Байрак, В. І. Банару, О. В. Бондарко, І. Р. Вихованця, В. Г. Гака, К. Г. Городенської, Н. В. Гуйванюк, Г. О. Золотової, Л. О. Кадомцевої, О. О. Каминіної, В. В. Коляснікова, В. І. Кононенка, Т. П. Ломтева, М. В. Мірченка, О. І. Москальської, І. В. Нікітіної, М. Я. Плющ, Н. Ю. Шведової та ін.

У дослідженні вторинних предикатних синтаксем речення за участю українського дієприслівника й французького герундія значні результати отримали О. Алмуа, Т. Арнавіель, Г. П. Арполенко, П. Гіро, М. Гревісс, А. Гус, П. Дюпон, М. Ерсланд, К. Кернс, Ж. Клебер, М. О. Кормиліцина, Дж. Ліонс, С. Лорент та ін. Помітне місце в теоретичному вивченні дієприслівника та герундія посіли монографії та дисертаційні праці Т. Є. Каменевої, І. Д. Карамішевої, В. В. Коляснікова, З. І. Комарової, Н. А. Кудріної, О. М. Кузьмича, О. В. Кульбабської, Г. Ф. Морошкіної, Е. С. Сасиновича, О. М. Чупашевої та ін.

За дієприслівником і герундієм закріпленні численні семантико-синтаксичні функції: відокремленого другорядного предиката; відокремленої обставини; предикативної обставини; поширювача предиката; вставної конструкції тощо (праці Є. Авю, Л. Є. Азарової, О. Алмуа, Т. Арнавіеля, В. В. Бабайцевої, Н. Й. Бовтрук, Г. В. Валімової, М. М. Власенко, В. Г. Гака, А. П. Загнітка, Б. Комбетта, Л. М. Коць, Г. Ф. Морошкіної, М. П'єрера, Е. С. Сасиновича, Л. Теньєра та ін.).

Разом із тим у дослідженні вторинних предикатів залишається низка нерозв'язаних проблем. Відсутні усталені погляди на це явище, котре кваліфікують як зредуковані предикати (Г. К. Городенська, А. Мустайоки), додаткові предикати (Г. О. Золотова), латентні предикати (О. С. Кубрякова), імпліцитні предикати (Г. Г. Сильницький), включені предикати (В. В. Богданов), кванторні слова (О. В. Падучева), предикати різного ступеня віддалення від центру речення (А. П. Загнітко), знакові відповідники предиката (О. О. Селіванова), предикати другого порядку (Н. І. Жинкін), вторинні присудки (Г. П. Олійник). Неоднозначного тлумачення набувають речення з вторинними предикатами: їх розглядають як скорочене речення, як речення з потенційною предикацією (Ш. Баллі, М. І. Греч, О. О. Потебня, О. О. Шахматов), як речення з напівпредикативним компонентом (І. Р. Вихованець, О. В. Кульбабська), як поліпредикативне речення (Г. О. Золотова, Н. М. Сазонова), як моносуб'єктну поліпредикативну конструкцію (М. І. Черемісіна), як просте неелементарне речення (В. М. Ярцева), як автономні конструкції (М. Ерсланд).

Дискусійним залишається питання щодо функціонування українського

дієприслівника й французького герундія. Зазначені граматичні форми вирізняються своєю гібридністю, невизначеністю частиномовного статусу, складністю співвідношення з особовими формами, суперечливістю принципів виділення та класифікації. За дієприслівником і герундієм закріплені численні семантико-синтаксичні функції: відокремленого другорядного предиката; відокремленої обставини; предикативної обставини; поширювача предиката; вставної конструкції тощо (праці Є. Авю, Л. Є. Азарової, О. Алмуа, Т. Арнавієля, В. В. Бабайцевої, Н. Й. Бовтрук, Г. В. Валімової, М. М. Власенко, В. Г. Гака, А. П. Загнітка, Б. Комбетта, Л. М. Коць, Г. Ф. Морешкіної, М. П'єрера, Е. С. Сасиновича, Л. Теньєра та ін.).

Однак, незважаючи на посилену увагу мовознавців до особливостей функціонування вторинних предикативних синтаксем, до цього часу дієприслівник української мови в порівнянні з французьким герундієм у функції вторинного семантичного предиката не поставали предметом спеціального дослідження. Отже, необхідність комплексного аналізу семантико-синтаксичних параметрів структури простого неелементарного речення з вторинним дієприслівниковим і герундійним предикатами, важливість детального опису діапазону функціонування вторинних предикатів, а також виокремлення семантико-синтаксичних особливостей їхньої сполучуваності з предикативним ядром речення й вияв потенційних інтенцій вторинних предикатів на основі зіставно-порівняльного аналізу мотивують **актуальність** дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках реалізації державної наукової програми “Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності” (протокол № 3 від 24 червня 2010 р.) та погоджена з профілем наукових планів кафедри загального і германського мовознавства ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”.

Мета дисертаційної праці – описати семантико-синтаксичну структуру речень з вторинним дієприслівниковим предикатом в українській мові й вторинним герундійним предикатом у французькій мові, виявити ізоморфні й аноморфні особливості зіставляваних одиниць. Зазначена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- уточнити сутність поняття *вторинна предикація* в різноманітних лінгвістичних студіях у семантико-синтаксичному аспекті й запропонувати її власну інтерпретацію;
- презентувати класифікацію вторинного дієприслівникового й герундійного предикатів як окремих складників семантичного класу та встановити набір семантико-синтаксичних функцій вторинного дієприслівникового та герундійного предикатів у українській та французькій мовах;
- диференціювати й зіставити семантичні моделі відношень таксису щодо організації матричного та вторинного предикатів у простому неелементарному реченні в мовах дослідження;
- схарактеризувати особливості каузальної, умовно-наслідкової та допустової семантики, що знаходить мовне втілення в реченнях з вторинним предикатом у порівнюваних мовах;

- визначити ознаки українського дієприслівника й французького герундія у функції вторинного предиката простого неелементарного речення;
- класифікувати суб'єктні актанти при вторинному дієприслівниковому та герундійному предикатах і описати особливості лівобічного валентного потенціалу вторинного предиката; встановити набір показників правобічної інтенції й обґрунтувати правобічну валентність вторинного предиката на матеріалі української та французької мов;

Об'єктом дослідження постають прості неелементарні речення з українським дієприслівником і французьким герундієм.

Предмет дослідження – семантико-синтаксична структура простого неелементарного речення з українським дієприслівником і французьким герундієм у функції вторинного предиката.

Гіпотеза дослідження – український дієприслівник у функції вторинного предиката простого неелементарного речення є семантично автономним і незалежним щодо ядра того ж речення (суб'єкт + первинний предикат), на противагу французькому герундію, котрий зберігає тісний зв'язок з ядром речення.

Методи дослідження. Специфіка, характер об'єкта дисертаційного дослідження та окреслені в роботі завдання зумовили необхідність комплексного використання різних загальнонаукових та спеціальних лінгвістичних методів: індуктивного, дедуктивного та дескриптивного методів; трансформаційного аналізу; методу моделювання; прийомів компонентного аналізу; зіставно-типологічного методу; статистичних методів кількісного аналізу.

Матеріал дослідження становлять прості неелементарні речення з українським дієприслівником і французьким герундієм (3347 конструкцій з українським дієприслівником і 3202 – з французьким герундієм), дібраних методом суцільної вибірки з художніх текстів українських і французьких письменників XIX – початку XXI століть. Джерельною основою дисертаційної роботи слугує фактичний матеріал з творів О. Гончара, О. Дюма, Т. Ессе, П. Загребельного, Івана Франка, А. Камю, Л. Костенко, М. Леві, Б. Лепкого, Лесі Українки, Г. де Мопассана, М. Пруста, Ж. Санд, Г. Флобера, В. Шевчука та ін.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній *уперше* здійснено зіставне дослідження українського дієприслівника й французького герундія; *укладено* семантичну класифікацію вторинного дієприслівникового й герундійного предикатів; комплексно *описано* й *зіставлено* механізми семантико-синтаксичної організації простого неелементарного речення з вторинним дієприслівниковим і герундійним предикатами; *встановлено* основні типи реалізації семантико-синтаксичних відношень між вторинним і первинним предикатами простого неелементарного речення; *дістали подальший розвиток* особливості таксисної семантики простого неелементарного речення з зазначеними вторинними предикатами; *виявлено* валентно-інтенційний потенціал вторинного дієприслівникового і герундійного предикатів; *визначено* семантико-синтаксичні моделі речень з вторинними предикатами; *вдосконалено* методику аналізу простого неелементарного речення з вторинним предикатом.

Теоретична значущість виконаного дослідження полягає в тому, що воно сприяє граматичному опису простих неелементарних речень з вторинним

дієприслівниковим і герундійним предикатами; висновки й узагальнення виконаного дослідження суттєво доповнюють сучасну лінгвістичну теорію новими інтерпретаціями функціонально важливого мовного матеріалу, зокрема щодо вторинної предикації простого неелементарного речення, формують наукові підвалини вивчення структурно-семантичної організації речень з вторинними предикатами, вираженими українським дієприслівником і французьким герундієм, поглиблюють синтаксичну теорію в царині семантичних варіювань предикатів у мовленнєвій діяльності. Опрацьовані в дисертації принципи аналізу семантико-синтаксичної структури речень з вторинним дієприслівниковим і герундійним предикатами можуть застосовуватися для розв'язання низки питань зіставно-типологічної граматики української мови у порівнянні з іншими мовами світу.

Практичне значення одержаних результатів. Спостереження та висновки, одержані в результаті аналізу фактичного матеріалу, можуть бути використані під час читання лекцій та спеціальних курсів з типології мови, у науково-пошуковій роботі з проблем порівняльно-історичного і типологічного мовознавства, під час написання відповідних підручників і посібників з порівняльної і теоретичної граматики, типології для студентів філологічних спеціальностей вищої школи.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, а також практичні результати дисертаційного дослідження апробовані на Міжнародній науково-практичній конференції “Філологія і освітній процес 21 століття” (Одеса, 2010), VII Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції “Україна наукова” (Київ, 2010), II Міжнародній науковій конференції “Теоретичні та прикладні питання філології” (Дніпродзержинськ, 2011), XI Міжнародній науковій конференції “Семантика мови і тексту” (Івано-Франківськ, 2012), II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції “Інновації та традиції в сучасній науковій думці” (Київ, 2013), XIII Міжнародній науковій конференції “Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація” (Харків, 2014), Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми філології та журналістики” (Ужгород, 2014), а також на щорічних науково-звітних конференціях та наукових семінарах кафедри загального і германського мовознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, 2009–2015).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження висвітлено в *п'ятнадцяти* публікаціях, *шість* з яких опубліковано у фахових наукових виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України, *дві* – у зарубіжних спеціалізованих виданнях, *одна* – у колективній монографії “Предикат у структурі речення”, а також *шість* – у вигляді тез доповідей, виголошених на міжнародних і всеукраїнських конференціях.

Обсяг і структура роботи. Структура роботи визначена її метою і завданнями. Дисертація складається з переліку прийнятих скорочень і графічних позначень, вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку теоретичних джерел (370 найменувань українською, російською, англійською й французькою мовами), списку лексикографічних джерел (11 позицій), а також списку джерел ілюстративного матеріалу (165 позицій). Загальний обсяг дисертації 296 сторінок, обсяг основного тексту – 174 сторінки. Дисертація містить 12 таблиць і 15 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його мету, предмет і об'єкт, окреслено завдання роботи, висвітлено методи й прийоми дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичну й практичну цінність отриманих результатів, наведено відомості щодо структури дисертаційного дослідження, апробації його результатів.

У першому розділі дисертації “**Теоретичні та методологічні засади вивчення українського дієприслівника й французького герундія як репрезентантів поліпредикативності**” з'ясовано семантико-синтаксичний зміст поняття предикатоцентрична теорія, розглянуто вторинну предикацію та засоби її вираження в поліпредикативному реченні сучасної української та французької мов; зіставлено історичне підґрунтя походження дієприслівникових і герундійної форм у досліджуваних мовах; окреслено особливості синхронії розвитку зазначених форм обох мов; запропоновано класифікацію й встановлено набір семантико-синтаксичних функцій вторинного дієприслівникового та герундійного предикатів.

Типологічне мовознавство репрезентовано нині трьома основними напрямками: 1) історичним напрямом, що охоплює дослідження, виконані на діахронному рівні; 2) зіставно-типологічним напрямом, представленим зіставленням мов на синхронному рівні; 3) контрастивним напрямом, який спрямовано на виявлення контрастивних ознак.

Вивчення речення з українським дієприслівником і французьким герундієм як репрезентантів поліпредикативної конструкції відкриває можливості розглядати дієприслівник і герундій як вторинний предикат, першочергово щодо відношень з суб'єктним актантом і первинним предикатом і як такий, що виступає предикатом зредукованої реченневої структури того самого речення, наприклад: укр.: **Народившись** у містечку, він не знав і не хотів знати села (М. Стельмах) → **Він не знав і не хотів знати села, бо він народився у містечку**; // фр.: **En arrivant ce matin, elle n'avait pas du tout pensé à un enlèvement** (M. Levy), **'приїхавши сьогодні вранці, вона зовсім не думала про викрадення'** → **Quand elle arrivait ce matin, elle n'avait pas du tout pensé, 'коли вона приїхала вранці, вона зовсім не думала про викрадення'**.

Визначення вторинної предикації мотивує розгляд речення як складної цілісної завершеної структури з основними й факультативними компонентами. У реферованій роботі до основних компонентів відносимо первинний предикат, суб'єкт і вторинний предикат, а до факультативних – надпредикати, актанти, додаткові поширювачі, що семантично виступають показниками відношень між основними компонентами й входять до валентного складу вторинного предиката. Тісний семантико-синтаксичний зв'язок між первинним і вторинним предикатами передбачає вторинну предикацію в функції залежної від первинної, або, у ролі семантичного центру речення.

Речення, де вторинний предикат виступає семантичним центром, характеризуються складними логіко-семантичними відношеннями – каузальними, умовно-наслідковими, допустовими, темпоральними, мети й відношеннями супровідної дії, а також відношеннями одночасності, передування та наступності.

Внутрішні відношення між компонентами поліпредикативної конструкції уможливають побудову основних семантичних моделей речень з вторинним дієприслівниковим і герундійним предикатами.

За семантикою вторинного дієприслівникового й герундійного предикатів визначено таку класифікацію:

1) вторинний предикат фізичної дії на позначення конкретної предметної діяльності, наприклад: укр.: *Ясноголовий обшарпаний пастушок сидів на траві поміж корів, **стругаючи** палицю* (В. Шевчук) // фр.: *Elle se retira **en fermant la fenêtre*** (J. Fiévée), ‘вона віддалилася, закриваючи вікно’;

2) вторинний предикат з семантикою на позначення фізіологічної життєдіяльності: а) вторинний предикат мовленнєвої діяльності з семантикою позначення процесів сприйняття, продукування і розуміння мовлення, наприклад: укр.: *Отоє ж було наші дівчата тільки охають, **розказуючи*** (Марко Вовчок) // фр.: *Il entrain sa montre à la main, **en racontant** une histoire ridicule ou je ne sais quelle folie qui faisait rire tout le monde* (Madame de Duras), ‘він увійшов з годинником на руці, **розповідаючи** дурну історію або свого роду безумство, що змусило всіх сміятись’; б) вторинний предикат зорового сприйняття, наприклад: укр.: *Запримітивши князя, верхівці стримали коней і збилися оддалік у тісну рухливу купу* (П. Загребельний) // фр.: *Tu as raison, dit Adam **en regardant** à son tour le ciel* (M. Levy), ‘ти маєш рацію, сказав Адам, дивлячись на небо’; в) вторинний предикат слухового сприйняття, наприклад: укр.: *Наслухавшись новин з радіоприймача на кухні, вона починає таке щось вигукувати* (Л. Костенко) // фр.: *Elles tombèrent à genoux, elles se crurent mortes, **en entendant** une pierre, une seule* (E. Zola), ‘вони впали на коліна, вони вважали себе мертвими, **слухаючи** камінець, єдиний камінець’; г) вторинний предикат інтелектуально-ментального сприйняття на позначення процесів розумової діяльності людини, наприклад: укр.: *Вона паленіла, **згадавши** погляд сестри, тої сестри, котра досі в ню вірила* (О. Кобилянська) // фр.: *Je me sentis tout ému **en pensant** que j’allais rester tête à tête avec Mme de Nevers* (Madame de Duras), ‘я почував себе досить збудженим, **думаючи**, що збираюсь залишитись наодинці з мадам де Невер’; г) вторинний предикат з семантикою відображення внутрішніх імпульсів істоти з вказівкою на бажання / небажання діяти, наприклад: укр.: *Буркнув старий гвардієць і відвернувся, **не бажаючи** продовжувати розмову з таким безсовісним брехуном* (П. Загребельний) // фр.: *Avait-il influencé sa nature **en l’empêchant** d’être ce qu’il serait normalement devenu* (G. de Maupassant), ‘чи вплинув він на характер, **запобігаючи** стати тим, ким як правило стають’;

3) вторинний предикат руху, переміщення, наприклад: укр.: *Ось дві машини доїхали до перехрестя і теж стишили хід, **повертаючи** у ліс* (М. Стельмах) // фр.: ***En arrivant** à Contessi, nous vîmes un homme qui chassait hors du village à demi écroulé cinq ou six mulets* (A. Dumas), ‘**прибувши** на Контессі, ми побачили чоловіка, котрий полював із села і завалював п’ять чи шість мулів’;

4) вторинний предикат стану з семантикою психологічного, фізіологічного станів і компонентів поведінки, наприклад: укр.: *Все ще **почуваючись** прекрасно, Банзай почав розглядати центральне коло, намальоване ядучо-червоною фарбою*

(Л. Дереш) // фр.: *Les chiens se couchèrent à ses pieds en tremblant* (G. Sand), ‘собаки лягли біля його ніг, **тремтячи**’;

5) вторинний предикат процесу, наприклад: укр.: *Ми швиденько зімпровізували Глінтвейн, додавши до вина гвоздики й кориці і мандаринових шкурунок* (Л. Костенко) // фр.: *En achevant cette lettre, je tombai à genoux* (Madame de Duras), ‘завершуючи листа, я впав на коліна’;

6) вторинний предикат релятиву з семантикою ставлення, відношення до когось або чогось, наприклад: укр.: *Вартові вхопили Цимбалюка, але, поважаючи його старість, не били, а тільки відвели геть від брами* (А. Кащенко) // фр.: *J’y bénirai mon roi toute ma vie, et j’y mourrai en aimant Dieu, qui m’a fait un jour de bonheur* (A. Dumas), ‘я благословляю мого короля все життя і я помру, люблячи Бога, який створив мене щасливого дня’;

7) вторинний предикат якості з описовою семантикою дії, поведінки тощо суб’єкта, наприклад: укр.: *А коза все крутилась коло печі, а далі почала танцювати, висолопивши язика на піваршина* (І. Нечуй-Левицький) // фр.: *Il avait dit ces mots en fermant les yeux et avec une componction modeste, comme s’il s’était agi d’un prince du sang* (A. Gide), ‘він сказав ці слова, прикривши очі з скромним докором сумління, що якби це був принц’;

8) вторинний предикат кількості з семантикою на позначення кількості, числа, нумерації тощо, наприклад: укр.: *Незабаром групи, починаючи з першої, одна за одною, строевим кроком рушили з плацу до їдальні* (Г. Тютюнник) // фр.: *Fabrice passa les premières au chateau de Grianta, donnant et recevant force coups de poing au milieu des petits paysans du village; et en n’apprenant rien, pas même un livre* (Stendhal), ‘Фабріцію, не знаючи нічогосінько (не прочитавши й однієї книги), один із перших прибув до замку Гріанта, що був побудований войовничими предками’.

Таким чином, аналіз фактичного матеріалу дозволив виокремити вісім семантичних типів вторинного предиката з українським дієприслівником і французьким герундієм.

Другий розділ “Організація логіко-семантичних відношень простого неелементарного речення з вторинним дієприслівниковим і герундійним предикатами” висвітлює семантико-синтаксичні моделі реалізації відношень таксису щодо матричного й вторинного предикатів простого неелементарного речення; репрезентує опис і порівняння каузальної, умовно-наслідкової та допустової семантики відношень між вторинним дієприслівниковим і герундійним предикатами.

Відповідно до видових форм дієприслівника запропоновано класифікацію дій вторинного дієприслівникового предиката: вирізнено доконану форму, що розгалужується на граничну й подовжену, і недоконану, що передбачає стан і динаміку. Дії вторинного герундійного предиката класифіковано на дію тривалу й дію миттєву. Розглянемо приклади: укр.: *І сам місяць, звернувши на захід, дотліває червоною купою за містечком* (О. Гончар) → *звернувши на захід* (доконана, гранична) // *Я ледве врятувався від нього, пострибавши, як олень, гігантськими стрибками* (В. Шевчук) → *пострибавши* (доконана, подовжена) // *Слухаючи таке, командир аж звівся на лікоть* (У. Самчук) → *Командир слухав* (недоконаний стан) // *Ніби вперше розглядаючи її, він відчув раптом хлоп’яцьке*

зухвале бажання погрозити їй кулаком (О. Гончар) ← розглядаючи (недоконана динаміка) // фр.: *Le soir, ils avaient fêté cela en dînant dans un restaurant luxueux du quarter Las Palmas* (Т. Hesse) → *en dînant* (дія тривала). Тривалість первинної та вторинної дії тотожні: *святкували і вечеряли*. Таким чином, дії тривають доти, поки не закінчиться одна з них. // *C'est le moins qu'on puisse dire, répondit Julia en reniflant* (М. Levy) → *en reniflant* (дія миттєва, фонова). Вторинна миттєва герундійна дія є короткою за інтервалом тривалості, завершеною, вичерпною, такою, що не залишає наслідку. Вона відбувається одночасно з первинною, але на її тлі виглядає як саме тло, як і додаткова дія, що не залишає свого відбитку на первинній: *'шморгнувши носом, відповіла'*.

Досліджуючи семантичне поле одночасності вторинних предикатів, варто розрізняти одночасну (у момент (період) коли) і супровідну дії (під час), наприклад: укр.: *Чай вона запарювала, ледь усміхаючись* (Л. Дереш) → *Під час того, як вона запарювала чай, вона ледь посміхалась* // *Мати розболілась, ридуючи* (батька давно вже не було на світі) (Ю. Федькович) → *Мати розболілась у момент (період), коли ридала за батьком* // фр.: *Espérance s'approcha en souriant* (А. Maquet), *'Есперанс наближалась, посміхаючись'* → *Pendant Espérance s'approcha, elle souriait* // *La Ramée s'inclina légèrement en regardant Henriette qui s'apprêtait à monter à cheval* (А. Maquet), *'Ла Раме злегка вклонився, дивлячись як Анрієтта збиралась їхати верхи'* → *La Ramée s'inclina légèrement au moment où il regardait Henriette qui s'apprêtait à monter à cheval*.

Каузальна семантика вторинних предикатів обох мов виявила себе як різновид складних логіко-семантичних відношень (укр. 31%; фр. 24%) і підтвердила гіпотезу, що у встановленні причини й наслідку задіяні різноманітні лексичні та граматичні засоби, закладені в предикат функції, передбачувана мета інформаційного змісту. На противагу французькому герундію, дієприслівник у заперечній формі виступає одним із чинників вияву каузальної семантики, наприклад: *Він, не маючи сили стояти, ліг на шпориши* (В. Барка) → *Він ліг на шпориши, так як не мав сили стояти*.

Каузальну семантику репрезентовано семантико-синтаксичними моделями: 1) $S+V_1$ (наслідок)+ V_s (причина) ($V_s (-)$) – для вторинного дієприслівникового предиката; 2) $S+V_1$ (наслідок)+ V_s (причина) – для вторинного герундійного предиката¹. Наведемо приклади: укр.: *Кинувшись через тютюн у сад, прабаба бухнулась з розгону на коліна* (О. Довженко) → Причина: *бухнулась, бо (так як, тому що) кинулась через тютюн* // фр.: *Elle a économisé l'argent ces dernières années en donnant des cours particuliers* (М. Levy), *'за останні кілька років вона заощадила трохи грошей, даючи приватні уроки'* → *Elle a économisé l'argent parce qu'elle donnait des cours particuliers*.

Умовно-наслідкова семантика вторинного дієприслівникового предиката, як засвідчує фактичний матеріал (укр. 9%; фр. 7%), частіше репрезентована за участі дієприслівника доконаного виду і первинного предиката у формі майбутнього (рідше теперішнього) часу. Вторинний герундійний предикат французької мови на позначення умовно-наслідкових відношень вирізняється постійною залежністю

¹ S – суб'єкт; V_1 (наслідок) – первинний предикат, виражений дієсловом з семантикою наслідку; V_s (причина) – вторинний дієприслівниковий чи герундійний предикат з семантикою причини; $V_s (-)$ – вторинний дієприслівниковий предикат з семантикою причини в заперечній формі.

від форми умовного способу первинного предиката й обов'язковою участю суб'єктного актанта.

Умовно-наслідкова семантика вторинних предикатів дозволила виокремити такі семантико-синтаксичні моделі: 1) $S+P_{1,2} [N + P_1(V_1) + P_2(\text{док. вид})]$ – для вторинного дієприслівникового предиката; 2) $S+P_{1,2} [N + P_1(V_1 \text{ Cond}) + P_2(G)]$ – для вторинного герундійного предиката; 3) $S+P_{1,2} [N + P_1(V_1) + P_2(G \text{ Subj})]^2$ – для вторинного герундійного предиката. До прикладу: укр.: *А ну Мазена, сполучившись з Карлом Станіславом, погромить царя і загорне цілу країну* (Б.Лепкий). → *Якщо Мазена сполучиться, то погромить царя і загорне цілу країну* // фр.: *Comme j'aurais pu être heureuse en épousant un autre homme* (G. de Maupassant), 'я б могла бути щасливою, одружившись з іншим чоловіком' → *Comme j'aurais pu être heureuse si j'épousais un autre homme* // *Mais j'aurais mieux servi mes frères en étant tout simplement un prêtre* (G. Flaubert), 'але я б краще служив моїм братам, будучи попросту священиком' → *Mais j'aurais mieux servi mes frères si j'avais été tout simplement un prêtre*.

Допустова семантика вторинного предиката ширше реалізується при дієприслівниковому, аніж при герундійному предикативі, що зумовлено структурно-функціональними формами категорій і семантико-синтаксичними функціями (укр. 27%; фр. 16%). Допустову семантику вторинних предикатів класифікуємо за семантико-синтаксичними моделями: 1) $S+ V_1 + V_s (-)$ – для вторинного дієприслівникового предиката; 2) $S+ V_1 + \text{tout } V_s$ – для вторинного герундійного предиката.

3-поміж речень, де вторинний дієприслівниковий предикат бере участь у відношеннях допустової семантики, вирізняються наступні семантичні різновиди:

1) висловлення з семантикою на позначення фізіологічної життєдіяльності: а) висловлення з вказівкою на ментально-інтелектуальні процеси, вторинно-предикативна дія (далі ВПД), де суб'єктний актант, не маючи достатніх знань, міркувань, або, уникаючи процесів інтелектуального сприйняття, пізнання чи розуміння, здійснює (основну, заплановану, раптову тощо) первинно-предикативну дію (далі ППД), наприклад: укр.: *Його життя – життя комашки, що буде собі щось, не знаючи для чого і для кого* (У. Самчук) → *Комаха, хоч не знає для кого і для чого, буде собі щось*; б) висловлення з вказівкою на зорову, слухову, мовленнєву діяльність суб'єкта, ВПД, всупереч якій відбувається ППД, наприклад: укр.: *Не змовляючись, вийшли на околицю* (О. Іваненко) → *Хоч і не змовлялись, вийшли на околицю*;

2) висловлення на позначення семантики стану: а) висловлення з вказівкою на стан суб'єкта, ВПД, що передбачає незадовільний, несприятливий емоційний стан, байдужість, відсутність мотивації до здійснення дії тощо, всупереч чому ППД здійснюється, наприклад: укр.: *Ріточка втанцювала до середини майже як*

² S+P – структура простого неелементарного речення, де S – суб'єктний актант; P_{1,2} – первинний і вторинний предикативний актант; N – суб'єкт, виражений іменником, займенником; P₁(V₁) – первинний предикат, виражений дієсловом; P₁(V₁ Cond) – первинний предикат, виражений дієсловом у формі умовного способу; P₂(док. вид) – дієприслівниковий вторинний предикат доконаного виду; P₂(G) – герундійний вторинний предикат; P₂(G Subj) – герундійний вторинний предикат, що трансформується у вторинний предикат умовного способу.

шістнадцятирічна юнка, **не звертаючи жодної уваги** на злісних від заздрості пащекух (Е. Андрієвська) → *Ріточка втанцювала до середини, попри те не звернула жодної уваги на злісних від заздрості пащекух*; б) висловлення з вказівкою на стан, коли суб'єкт, оминаючи власний, соціальний досвід, знання, ВПД, здійснює ППД-наперекір, наприклад: укр.: *Тож він пірнув з головою в нове захоплення, не зважаючи на всі наслідки, які тягне за собою подружня зрада* (В. Даниленко) ← Суб'єкт хоч й знає про наслідки подружньої зради, суперечить сам собі і здійснює дію → **Не зважаючи на всі наслідки, він пірнув з головою в нове захоплення**;

3) висловлення з семантикою на позначення дії: а) висловлення з вказівкою на ВПД, коли суб'єкт, оминаючи власний, соціальний досвід, знання, норми тощо, здійснює ППД, наприклад: укр.: *Віорелія Віорелівна, навіть не причесавшись, в одному пеньюарі вийшла на балкон* (Г. Тарасюк) ← Суб'єкт, маючи пре-знання про правила поведінки, виконує заплановану дію; часто *навіть* у реченні посилює допустові відношення → *Віорелія Віорелівна, хоч навіть не причесавшись, в одному пеньюарі вийшла на балкон*; б) висловлення з вказівкою на фізичну, механічну тощо ВПД, яку суб'єкт (інколи цілеспрямовано) здійснює на протигагу іншій ППД, наприклад: укр.: **Не даючи Денісову часу на розмірковування, полковник поставив наступне запитання** (К. Матвієнко) ← припускаємо, що суб'єкт цілеспрямовано поставив наступне запитання, всупереч відсутності часу на роздуми, що гіпотетично передбачений → *Полковник поставив наступне запитання, попри те що не дав Денісову часу на розмірковування*; в) висловлення з вказівкою на фізичну, механічну тощо ППД, що відбувається всупереч бажанню, волі суб'єкта, ВПД, наприклад: укр.: *Однак Геврик похитав головою й вивільнив свою руку, не виявляючи бажання ні рухатися, ні віддавати бляшанки* (Е. Андрієвська) → *Хоч Геврик не виявляв бажання ні рухатися, ні віддавати бляшанки, він похитав головою і вивільнив свою руку*; г) висловлення з допустовою семантикою, коли одна з дій (інколи навмисно) заперечує виконання іншої, наприклад: укр.: *Жий, не питаючи, звідки це життя береться і пощо воно* (Б. Лепкий) → *Жий, попри те не питайся*; г) висловлення з допустовою семантикою, коли одна з ППД пояснює невиконання іншої ВПД, наприклад: укр.: *Швидко, навіть не перечитуючи, заклеїла конверт, накинула шарф і майже бігцем подалася до причалу* (О. Іваненко) → Суб'єкт поспішає виконати первинну дію, на що вказують основні та факультативні актанти *швидко, майже бігцем*, таким чином, вторинна дія запланована, але не реалізується за браком часу → *Швидко, попри те навіть не перечитала, заклеїла конверт, кинула шарф і майже бігцем подалася до причалу*. Сюди зараховуємо висловлення з умовною допустовою семантикою (послаблена суперечність між діями), коли одна з ППД відбувається при нереалізації іншої ВПД, наприклад: укр.: *Хмари, не пустивши і краплі дощу, розливалися проти ночі* (І. Франко) → *Хмари, дарма що не пустили і краплі дощу, розливалися проти ночі*; д) висловлення з допустовою семантикою, коли первинна і вторинна дії суперечать одна одній, але водночас реалізуються, наприклад: укр.: *Група верхівців відокремилася від загону і, не зменшуючи галопу, ринулась до тачанки* (Ю. Яновський) → *Група верхівців хоч і не зменшила галоп, ринулась до тачанки*;

4) висловлення з вказівкою на рух, переміщення суб'єкта в просторі, ВПД, всупереч якому відбувається інша ППД, наприклад: укр.: **Не зупиняючись**, Данило з-за пояса вишарпнув гранату, зубами зірвав кільце і жбурнув її в автоматників (М. Стельмах) → Данила хоч і не зупинився, вишарпнув гранату, зірвав кільце і жбурнув її.

Таким чином, вторинний дієприслівниковий предикат допустової семантики репрезентовано висловленнями з вказівкою на емоційний стан суб'єкта, фізичну дію, рух / переміщення, зорову, слухову, мовленнєву й інтелектуально-ментальну діяльність та ін. (всього 4 семантичних різновидів). Допустова семантика вторинного герундійного предиката реалізується у більшості випадків за участі прислівників *tout* і *même*.

Отже, український дієприслівник і французький герундій, беручи участь у творенні логіко-семантичних відношень темпоральної, каузальної, умовно-наслідкової та допустової семантики, уможливили розгляд вторинного предиката як важливого семантичного компонента, який, трансформуючись, може передавати семантично важливішу інформацію щодо функції первинного предиката в межах того самого речення.

Третій розділ дисертації “Семантико-синтаксична структура простого неелементарного речення з вторинним дієприслівниковим і герундійним предикатами” містить критерії виділення тотожних та особливих рис дієприслівника й герундія у функції вторинного предиката; пропонує характеристику й класифікацію суб'єктного актанта; визначає його активність/пасивність; презентує класифікацію семантико-синтаксичних моделей простих неелементарних речень з урахуванням правобічного й лівобічного валентного потенціалу вторинного дієприслівникового та герундійного предикатів.

Аналіз дібраного фактичного матеріалу дав можливість класифікувати ознаки виокремлення вторинного дієприслівникового й герундійного предиката на видові, структурно-семантичні та функційно-семантичні. Видові ознаки (див. табл. 1) відображають варіанти вторинного дієприслівникового й герундійного предикатів у простому неелементарному реченні.

Таблиця 1

Видові ознаки вторинного дієприслівникового та герундійного предикатів

Видові ознаки	Вторинний дієприслівниковий предикат	Вторинний герундійний предикат
1. Вторинний предикат різної семантики	+	+
2. Вторинний фразеологічний предикат	+	–
3. Вторинний предикат-локуція	+	+
4. Вторинний предикат у ролі незалежного сурядного щодо первинного предиката	+	+

Функційно-семантичні ознаки (див. табл. 2) передбачають передусім реалізацію логіко-семантичних відношень і переміщення вторинного предиката у семантичний центр речення на основі синкретизму дієприслівника та герундія.

Таблиця 2

Функційно-семантичні ознаки вторинного дієприслівникового та герундійного предикатів

Функційно-семантичні ознаки	Вторинний дієприслівниковий предикат	Вторинний герундійний предикат
1. Встановлення логіко-семантичних відношень	+	+
2. Адвербіальна семантика вторинного предиката	+	+
3. Атрибутивна семантика вторинного предиката	+	-
4. Вторинний предикат як семантичний центр речення	+	-

Щодо структурно-семантичних ознак (див. табл. 3), вони охоплюють ті критерії, що беруть участь у формуванні семантичної моделі речення з вторинним дієприслівниковим і герундійним предикатами.

Таблиця 3

Видові ознаки вторинного дієприслівникового та герундійного предикатів

Структурно-семантичні ознаки	Вторинний дієприслівниковий предикат	Вторинний герундійний предикат
1. Спільний суб'єктний актант	+	+
2. Диференційний суб'єктний актант	+	-
3. Редукція суб'єктного актанта	+	-
4. Логічний суб'єктний актант	-	+
5. Валентна спроможність вторинного предиката	+	+
6. Сполучуваність вторинного предиката з інфінітивом	+	+
7. Сполучуваність вторинного предиката з прислівником	+	-
8. Ускладнення валентного оточення вторинного предиката	+	+
9. Заперечна форма вторинного предиката	+	-

Суб'єктний актант вторинного дієприслівникового й герундійного предикатів, розглядаємо як активного й пасивного діяча, який не містить і не виражає якісні й кількісні ознаки, локативний стан, а набуває їх за допомогою різних додаткових актантів і відповідних сем, при цьому суб'єкт виступає не діячем, а носієм дії чи стану, наприклад: укр.: *Мати плакала, не маючи й жмені пшеничного борошна* (Ю. Яновський). → *Мати не мала й жмені пшеничного борошна, тому й плакала* // фр.: *Elle respire en ouvrant la bouche, comme si son corset la gênait* (G. Flaubert), 'вона дихає, відкривши рот (відкритим ротом, з відкритим ротом), наче корсет заважав їй' // укр.: *Він у двір уступив, нас минаючи* (Марко Вовчок) // фр.: *En arrivant sur le grand quai, il hésita encore une fois, puis tourna vers la jetée* (G. de Maupassant), 'прибувши на велику набережну, він вкотре вагався, але потім звернув до пірсу'.

На ґрунті семантико-синтаксичних теорій встановлено, що наявність суб'єкта у реченні з дієприслівником не є обов'язковою, крім того, у межах одного речення дієприслівник і первинний предикат можуть мати різні суб'єкти, що підкреслює віддієслівну природу дієприслівника. Український дієприслівник може не позначати дії суб'єкта, коли відноситься до інфінітива, що вказує на дії іншої особи; у безособовому реченні при інфінітиві, до якого відноситься дієприслівниковий зворот; коли відноситься до об'єкта, суб'єкта, що не співпадають з суб'єктом дії, вираженого предикатом, наприклад: *І не вчула, як скрізь метнулись люди, відчиняючи двері і ворота* (М. Стельмах). Французький герундій може сполучатись з власним суб'єктом за умов, коли лівобічна валентність первинного предиката репрезентована логічним суб'єктним актантом (рідше конкретизованим суб'єктом), а правобічна – істотою, яка може виконувати певні дії, наприклад: *Elle vit voler une grande bande de canards sauvages qui venait de son côté en menant du bruit* (G. Sand), 'вона бачила велику зграю диких качок, що поверталися, створюючи шум'. Такі речення за своєю природою швидше є складними, аніж простими неелементарними.

Представниками правобічної валентності семантичного вторинного предиката виступають шести – двовалентні семантичні вторинні предикати. Послугуючись дослідженнями непередикатних знаків (актантів) І. Р. Вихованця, С. Д. Кацнельсона, Л. Теньєра, Ч. Філлмора та ін., виокремлюємо сім головних актантів, що беруть участь у валентності дієприслівникового й герундійного вторинних предикатів: власне-суб'єкт, власне-об'єкт, адресат, знаряддя, результатив, локатив, темпораль. Щодо продуктивності шести-чотири валентного дієприслівникового предиката, то вона складає 153 одиниці, або 4,5 % і за участі французького герундія – 44 одиниці, або 1,4 %. За кількістю валентних позицій, не було зафіксовано шестивалентного вторинного герундійного предиката.

Описуючи семантичні моделі, встановлено, що об'єктні актанти при вторинних предикатах можуть поширюватись, ускладнюватись структурами з різноманітною семантикою, особливості реалізації яких відображають структурні особливості порівнюваних мов, наприклад: укр.: *Діти літали поміж кущами, збиваючи таку страшенну куряву, що нічого не було видно* (Г. Хоткевич). // фр.: *Il venait me chercher le matin, en sortant de chez son oncle, qui était notre voisin* (E. Zola), 'він приїхав мене шукати вранці, вийшовши від свого дядька, котрий був

нашим сусідом'. Зв'язок вторинний предикат-суб'єкт – імпліцитний, а зв'язок вторинний предикат-суб'єкт може бути як імпліцитним, так і експліцитним.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні представлено теоретичне узагальнення й результати зіставного дослідження семантико-синтаксичної структури речень з українським дієприслівником і французьким герундієм у функції вторинного предиката. Окреслено шляхи та перспективи подальшого вивчення цієї проблематики.

1. Вторинна предикація – це різновид семантико-синтаксичних зв'язків у межах простого неелементарного чи складного речення. Вторинна предикація виникає на тлі редуції мовних елементів та засобів і завжди приховує в собі згорнуте речення (пропозицію). Реалізація вторинної предикації в простому неелементарному реченні з українським дієприслівником і французьким герундієм відбувається за участі: 1) первинного предиката й спільного суб'єктного актанта; 2) первинного предиката й логічного суб'єктного актанта; 3) первинного предиката й імпліцитного суб'єктного актанта; 4) первинного предиката та диференційного суб'єктного актанта.

2. Узагальнення семантики вторинних предикатів на матеріалі української та французької мов уможливило виділення восьми спільних типів вторинного предиката, зокрема: фізіологічної життєдіяльності, фізичної дії, руху / переміщення, стану, процесу, релятиву, якості та кількості.

3. Зіставне дослідження порівнюваних мов виявило схожості й відмінності щодо організації матричного та вторинного предиката в простому неелементарному реченні. До загальних рис належить здатність передавати значення одночасності та різночасності.

Спільне таксисне значення одночасності в українській та французькій мовах відображено таким чином: 1) відношенням повної одночасності, що передбачає локалізацію дій у єдиній точці на темпоральній вісі; 2) відношенням неповної одночасності₁: дія вторинного предиката локалізується у рамках дії первинного предиката; 3) відношенням неповної одночасності₂: дія первинного предиката локалізується у рамках дії вторинного предиката.

Щодо осей різночасності спільною, для обох вторинних предикатів виступає контактна наступність, що визначає вторинну дію як таку, що йде слідом за первинною.

Поле різночасності, де український дієприслівник виявився частотнішим класифіковано так: 1) дистантна наступність; 2) контактне передування; 3) дистантне передування; 4) перервне передування. Зазначені семантичні типи були виділені лише на матеріалі однієї з порівнюваних мов – української, так як простежено, що французький вторинний герундійний предикат може семантично функціонувати на таксисному полі різночасності, але така дія не втрачає сильної залежності від первинного предиката, а інтервал між діями дуже короткий.

4. Каузальна, умовно-наслідкова та допустова семантики вторинних предикатів обох мов кваліфіковані як складні логіко-семантичні відношення, у

встановленні яких беруть участь різноманітні лексичні та граматичні засоби, закладені в предикат функції, мета інформаційного змісту.

Аналіз семантичних трансформацій дозволив виділити ряд як ізоморфних, так і аломорфних рис щодо логіко-семантичних відношень між первинним предикатом і вторинним дієприслівниковим та герундійним предикатами, причому спільності переважають над відмінностями.

Ізоморфна система загальної семантичної характеристики логічних відношень між перинним і вторинними предикатами української та французької мов зумовлена загально-категорійними значеннями дієслів й універсальними типами ситуацій об'єктивної дійсності. Відмінні риси в реалізації двох мов торкаються ступеня частотності, що зумовлено граматичною системою порівнюваних мов.

5. Аналіз різноманітних концепцій і підходів щодо статусу порівнюваних мовних категорій дозволив встановити як спільні, так і відмінні ознаки українського дієприслівника й французького герундія у функції вторинного предиката.

Мови дослідження відрізняються за видовими, функційно-семантичними та структурно-семантичними ознаками. До загальних рис віднесено: 1) участь у творенні логіко-семантичних відношень часу, причини, умови, допусту та ін.; 2) можливість віддзеркалювати адвербіальну семантику вторинного предиката; 3) сполучуваність із суб'єктом первинного предиката, 4) валентну спроможність вторинного предиката, 5) здатність вторинного предиката сполучатись з інфінітивом; 6) можливість ускладнення валентного оточення вторинного предиката.

У українській мові, на відміну від французької, дієприслівник може трансформуватись у конструкцію з атрибутивною семантикою та виступати семантичним центром речення, де інтервал між первинною і вторинною дією є довготривалим, що неприйнятне французькому герундію, де інтервал короткотривалий. Щодо вторинного дієприслівникового предиката продуктивнішим виявилось функціонування при імпліцитному й диференційному суб'єктних актантах, а для французького герундія – при логічному суб'єктному актанті. Не виявлено сполучуваності вторинного герундійного предиката з прислівниками (за винятком прислівника *tout*, що не перекладається українською мовою, а слугує для посилення відношення у яких бере участь герундій), в той час як при вторинному дієприслівниковому предикаті відзначено високу продуктивність. Вибірчий матеріал підтвердив непродуктивність функціонування вторинного герундійного предиката в заперечній формі.

6. Валентні властивості досліджуваних вторинних предикатів обох мов програмують кількість актантів й забезпечують формування мінімального структурного складу речення.

Класифікація лівобічної валентності вторинного предиката на матеріалі української та французької мов уможливила виокремлення восьми спільних типів суб'єктного актанта: 1) суб'єкт → активний діяч → носій дії; 2) суб'єкт → активний діяч → носій дії-стану; 3) суб'єкт → активний, пасивний діяч → носій стану; 4) суб'єкт → активний, пасивний діяч → носій відношення до дії; 5) суб'єкт → активний, пасивний діяч → носій процесу; 6) суб'єкт → пасивний діяч → носій

якісної ознаки; 7) суб'єкт → пасивний діяч → носій кількісної ознаки; 8) суб'єкт → пасивний діяч → носій локативного стану.

У французькій мові, на протигагу українській, встановлено ще один тип, що входить до складу лівобічної семантичної сполучуваності вторинного герундійного предиката, а саме: логічний суб'єктний актант → активний, пасивний діяч → логічний носій дії, стану, ознаки.

Правобічну валентність вторинних предикатів розглянуто з урахуванням тридвовалентних предикатів, оскільки вони найпродуктивніші в зіставлюваних мовах, що обґрунтовано інформаційною насиченістю, комунікативною завершеністю простого неелементарного речення з українським дієприслівником і французьким герундієм.

Спільні риси торкаються й об'єктних актантів при вторинних предикатах, котрі можуть поширюватись додатковою індивідуалізацією, що ускладнює семантичну структуру простого неелементарного речення з вторинним предикатом та відображає структурні особливості порівнюваних мов.

Перспективами подальших досліджень є зіставно-типологічні розвідки щодо вивчення й опису комплексної реалізації вторинної предикації семантико-синтаксичної мовної структури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Ковбанюк М. І. Вторинні предикативні значення дієприслівника / М. І. Ковбанюк // Предикат у структурі речення : [монографія] / [за ред. акад. НАПН України В. І. Кононенка]. – К. ; Івано-Франківськ ; Варшава, 2010. – Р. 3. – С. 210–230.
2. Ковбанюк М. І. Лівобічна валентність вторинного семантичного предиката [Електронний ресурс] / М. І. Ковбанюк // Наукові записки. Серія : Філологічна : [зб. наук. пр]. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2011. – Вип. 20. – С. 106–114 ; // Науковий блог НаУ “Острозька Академія”. – Режим доступу : http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nznuoa/fil/2011_20/15.pdf.
3. Ковбанюк М. І. Український дієприслівник і французький герундій на позначення причиново-наслідкових відношень / М. І. Ковбанюк // Наукові записки. – Вип. 96 (2). – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : у 2 ч. – Кіровоград : Вид-во Кіровоград. держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка, 2011. – С. 166–172.
4. Ковбанюк М. І. Правобічна валентність вторинного семантичного предиката / М. І. Ковбанюк // Наукові записки. – Вип. 105 (1). – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : у 2 ч. – Кіровоград : Вид-во Кіровоград. держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка, 2012. – С. 431–436.
5. Ковбанюк М. І. Український дієприслівник і французький герундій на позначення умовно-наслідкових відношень / М. І. Ковбанюк // Наукові записки. Серія : Філологічна : [зб. наук. пр]. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2012. – Вип. 26. – С. 138–140.
6. Ковбанюк М. І. До діахронії становлення українського дієприслівника і французького герундія / М. І. Ковбанюк // Вісник Прикарпатського

- національного університету. Серія : Філологія (Мовознавство) / [гол. ред. С. І. Хороб]. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2012. – Вип. 36–37. – С. 180–184.
7. Ковбанюк М. І. Семантико-синтаксичне функціонування вторинного дієприслівникового предиката у структурі неелементарного речення / М. І. Ковбанюк // *W kręgu ukrainoznawstwa i komunikacji międzykulturowej* [зб. наук. пр]. – Olsztyn : UWM w Olsztynie, 2012. – С. 1–10.
 8. Ковбанюк М. І. Уступительная семантика українського деепричастия і французького герундія / М. І. Ковбанюк // *Филологические науки. Вопросы теории и практики* : [зб. науч. тр.]. – Тамбов : Грамота, 2014. – № 4 (34) : в 3 ч. – Ч. II. – С. 111–113.
 9. Ковбанюк М. І. Вторинна предикація як репрезентант поліпредикативності структури простого неелементарного речення / М. І. Ковбанюк // *Studia Germanica et Romanica* : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : науковий журнал / В. Д. Каліущенко (голов. ред.). – Донецьк : ДонНУ, 2014. – С. 69–78.
 10. Ковбанюк М. І. Український дієприслівник і французький герундій як предикатні знаки у семантико-синтаксичній структурі речення / М. І. Ковбанюк // *Філологія і освітній процес: 21 століття* : матеріали міжнар. наук.-практ. конфер. [“Філологія і освітній процес: 21 століття”], (Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 30 вересня – 2 жовтня 2010 р.). – Одеса : Вид-во КП ОМД, 2010. – С. 78–79.
 11. Ковбанюк М. І. Семантико-синтаксична і семантична валентності вторинного предиката [Електронний ресурс] / М. І. Ковбанюк // *Матеріали 7 всеукр. інтернет-конфер. [“Україна наукова”]*, (Київ, Ін-т наук. прогнозування, 20–22 грудня 2010 р.). – К., 2010. – Ч. 8. – С. 38–40. – Режим доступу : <http://intkonf.org/index.php?s=%EA%EE%E2%E1%E0%ED%FE%EA&Submit=%CF%EE%F8%F3%EA>.
 12. Ковбанюк М. І. Первинні та вторинні дієприслівникові й герундійні предикати на позначення відношень одночасної дії (на матеріалі іллокутивних та мовленнєвих дієслівних предикатів) / М. І. Ковбанюк // *Матеріали II міжнар. наук. конфер. [“Теоретичні та прикладні питання філології”]* (Дніпродзерж. держ. техн. ун-т, 22–23 серпня 2011 р.) – Дніпродзержинськ : Видавець Біла К. О., 2011. – С. 70–75.
 13. Ковбанюк М. І. Зіставно-типологічне дослідження у сучасному мовознавстві [Електронний ресурс] / М. І. Ковбанюк // *Матеріали II міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. [“Інновації та традиції в сучасній науковій думці”]*, (Київ, Ін-т наук. прогнозування, 15–17 серпня 2013 р.). – К., 2013. – Ч. 8. – С. 38–40. – Режим доступу : <http://int-konf.org/konf082013/470-kovbanyuk-m-zstavno-tipologchne-dosldzhennya-u-suchasnomu-movoznavstv.html>.
 14. Ковбанюк М. І. Зв'язки вторинного дієприслівникового та герундійного предикатів у структурі простого неелементарного речення / М. І. Ковбанюк // *Тези доповідей XIII міжнар. наук. конфер. [“Каразінські читання : Людина. Мова. Комунікація”]*, (Харків, Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 07 лютого 2014 р.). – Х., 2014. – Ч. 1. – С. 166–167.

15. Ковбанюк М. І. Ознаки вторинного дієприслівникового й герундійного предикатів у структурі простого неелементарного речення / М. І. Ковбанюк // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [“Актуальні проблеми філології та журналістики”] (Ужгородський нац. ун-т, 10–11 квітня 2014 р.). – Ужгород, 2014. – С. 63–64.

АНОТАЦІЯ

Ковбанюк М. І. Семантико-синтаксична структура речення з вторинним предикатом (на матеріалі українського дієприслівника та французького герундія). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. – Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2015.

У дисертації здійснено системний опис семантичного потенціалу речень з українським дієприслівником і французьким герундієм з позицій семантико-синтаксичного рівня мови. Обґрунтовано семантико-синтаксичне функціонування українського дієприслівника й французького герундія в ролі вторинного предиката простого неелементарного речення. Подано класифікацію вторинного дієприслівникового й герундійного предикатів.

У роботі описано каузальну, умовно-наслідкову, допустову семантику зіставних категорій; змодельовано таксисну семантику вторинних предикатів. Розроблено критерії виділення тотожних та особливих рис дієприслівника й герундія у функції вторинного предиката. Запропоновано класифікацію суб'єктного актанта щодо вторинного предиката. Репрезентовано семантико-синтаксичні моделі речення валентного потенціалу вторинного предиката зіставлюваних мов. Визначено спільні та відмінні ознаки функціонування вторинного дієприслівникового й герундійного предикатів у порівнюваних мовах.

Ключові слова: *вторинна предикація, первинний предикат, вторинний дієприслівниковий предикат, вторинний герундійний предикат, надпредикат, валентний потенціал, актант, семантико-синтаксична модель.*

АННОТАЦИЯ

Ковбанюк М. И. Семантико-синтаксическая структура предложения с вторичным предикатом (на материале украинского деепричастия и французского герундия). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.17 – сравнительно-историческое и типологическое языкознание. – Международный гуманитарный университет, Одесса, 2015.

В диссертации предложено системное описание семантического потенциала предложений с украинским деепричастием и французским герундием с позиций семантико-синтаксического уровня языка. Новыми являются положения, определяющие сопоставимость и классификационную модель семантико-синтаксического функционирования украинского деепричастия и французского

герундия в качестве вторичного предиката простого неэлементарного предложения.

В работе осуществлен комплексный сравнительный анализ семантики и структуры предложений с вторичным предикатом на материале современных текстов украинских и французских писателей XIX – начала XXI века. Универсальной моделью предложения с вторичной предикацией определена такая: $P_1 \leftrightarrow S \leftrightarrow P_2$. Обобщение семантики вторичных предикатов позволило классифицировать вторичный деепричастный и герундийный предикаты: на вторичный предикат физического воздействия, речевой деятельности, зрительного восприятия, слухового восприятия, интеллектуально-ментального восприятия, движения, перемещения, состояния, процесса, релятивности, отображения внутренних импульсов существа (желания / нежелания), качества и вторичный предикат количества.

В диссертации описана каузальная, условно-следственная, уступительная семантика сопоставляемых категорий, где главную роль играют грамматическое окружение и форма вторичного деепричастного и герундийного предикатов. Смоделирована таксисная семантика вторичных предикатов с учетом осей одновременности, преемственности и предшествования. Отличительной чертой функционирования является доминирование вторичного деепричастного предиката на всех осях внутреннего времени и полная реализация вторичного герундийного предиката на оси одновременности в связи с первичным предикатом.

Определены видовые, структурно-семантические и функционально-семантические признаки деепричастия и герундия в положении вторичного предиката. С учетом определяющей роли вторичного предиката предложена классификация актантов с учетом того факта, что субъект выступает как активный деятель, активно-пассивный деятель и пассивный деятель. В ходе исследования валентности вторичного предиката сделан вывод о том, что левосторонняя валентность вторичного деепричастного предиката, в отличие от вторичного герундийного предиката, не подразумевает гарантийное наличие субъектного актанта, о чем свидетельствует его редукция и сопряжённость вторичного деепричастного предиката с собственным субъектом в пределах того же предложения. Правосторонняя валентность обоих вторичных предикатов связана с облигаторными актантами (субъектом, объектом, адресатом, результативом, орудием) и факультативными компонентами (локативным и темпоральным актантами). Представлены семантико-синтаксические модели предложения с вторичным предикатом сопоставляемых языков.

Сопоставление украинского деепричастия и французского герундия показало значительную степень функционального и семантического сходства в реализации функции вторичного предиката. Основное отличие проявляется на уровне формального выражения категориальных значений.

Ключевые слова: *вторичная предикация, первичный предикат, вторичный деепричастный предикат, вторичный герундийный предикат, сверхпредикат, валентный потенциал, актант, семантико-синтаксическая модель.*

SUMMARY

Kovbaniuk M. I. The Sentence Semantico-Syntactic Structure with the Secondary Predicate (Based on the Ukrainian Adverbial Participle and the French Gerund). – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology: specialty – 10.02.17 – Comparative-Historical and Typological Linguistics. – International Humanitarian University, Odessa, 2015.

The thesis implements a system description of the semantic potential of the sentences with a Ukrainian adverbial participle and a French gerund from the standpoint of the semantico-syntactic language level. The semantico-syntactic functioning of a Ukrainian adverbial participle and a French gerund as a secondary predicate in a simple non-elementary sentence has been substantiated. The secondary adverbial participial and gerundial predicates classification has been produced.

Casual, conditional-consequent, concessive semantics of the comparable categories have been described; taxis semantics of secondary predicates have been modelled in the thesis. The criteria for the selection of the identical and special features of the adverbial participle and the gerund as a secondary predicate have been developed. The subject actant classification with regard to a secondary predicate has been suggested. The semantico-syntactic models of the valency potential sentence with a secondary predicate in the comparable languages have been also represented. The common and distinctive features of the secondary adverbial participial and gerundial predicates functioning in the comparable languages have been determined.

Key words: *secondary predication, primary predicate, secondary adverbial participle predicate, secondary gerundial predicate, overpredicate, valency potential, actant, semantico-syntactic model.*

Підп. до друку 23.03.2015 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний
Віддруковано на ризографі. Гарнітура "Times New Roman".
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100. Зам. № 23.

Видавець і виготовлювач
Видавництво ДВНЗ "Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника",
76018, м. Івано-Франківськ,
вул. С.Бандери, 1, тел.: 71-56-22
E-mail: vdvcit@pu.if.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2718 від 12.12.2006